

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ

Книга 2 – ГЕОГРАФИЯ

Том 112

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTI DE GEOLOGIE ET GEOGRAPHIE

Livre 2 – GEOGRAPHIE

Volume 112

КЛАСИФИКАЦИЯ, ТИПОЛОГИЯ И СИМВОЛИКА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ФЛАГОВЕ

НИКОЛАЙ ПОПОВ, ИВАЙЛО СТАМЕНКОВ

Катедра „Регионална и политическа география“

e-mails: n_popov.su@gea.uni-sofia.bg, istamenkov@gea.uni-sofia.bg

Nikolay Popov, Ivaylo Stamenkov. CLASSIFICATION, TYPOLOGY AND SYMBOLISM OF THE NATIONAL FLAGS

The aim of the paper is to reveal the specifics and peculiarities of the national flags of the countries in the world – their origin, classification, typology, symbolic meanings, colors, shapes, etc. The science of flags is called Vexillology. It is a relatively young science that arises in 1959 with the first study on flags written by American vexillologist Whitney Smith. The article examines the flags of the United Nations Independent Member States. The authors define and highlight the strong relationship that exists between countries in the world (their geography, history, culture, politics, economics) and their national flags.

Keywords: Vexillology, national flag, cultural-civilization regions.

УВОД

Основни символи на всяка страна, независимо дали членува в ООН или не, са националният флаг и гербът. С много редки изключения изборът на флаг и герб се определя от конституцията на съответната държава. Флагът и гербът на страните са техен отличителен белег, който символизира националния им суверенитет. Те са обединяващ фактор и израз на чувството за принадлежност към определена нация.

Науката за флагите се нарича вексилология, а тази, която изучава гербовете – хералдика. Те са неразривно свързани с редица други науки, сред които и географията – по-конкретно политическата география и географията на страните. Необходимостта от изучаването на флагите и гербовете на страните се обяснява с обстоятелството, че те са носители на значителна по обем географска информация. Чрез тях се разкриват редица природни, исторически, културни, политически и икономически особености. Във флагите и гербовете е „скрит“, ако може така да се изразим, „географският код“ на страните в света.

Обществената география е пряко свързана с историята. Вексилологията намира най-добра почва за развитие в полето на историко-географските процеси. Често сходствата във флагите са отражение и на историческото минало. Известен е фактът, че обърнатото знаме означава „покана“ за война.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целта на изследването е да се разкрият спецификата и особеностите на националните знамена на страните – техният произход, класификация, типология, символни значения, цветове, форми и т.н.

Във връзка с ограниченията в обема предмет на изследване са само флагите (гербовете като съществен елемент от всеки флаг, оттам и науката хералдика, биха могли да бъдат предмет на друго изследване). Поради това не се разглеждат и някои технически понятия от вексилологията, като например флагшток – немската дума, обозначаваща вертикалната стойка, на която се издига флагът. Бихме искали да отбележим също, че между понятията „национален“ и „държавен“ флаг има известна разлика и те не са тъждествени (що се отнася до думите „флаг“ и „знаме“, можем да ги приемем за синоними). Извън предмета на изследване остават флагите на автономни териториални образувания като Палестина и Кюрдистан, отделните политико-административни и историко-географски области във Великобритания, Белгия, Испания, Кипър, Босна и др., зависимите територии (напр. тези в Карибско море или Океания, с колоритните си знамена), автономните републики в постсъветското пространство, особеният случай със Западна Сахара, както и Тайван, Хонконг и Макао.

Като се основаваме и на добре известния факт, че в термините „страна“ и „държава“ също се влага различен смисъл (в първия случай по-скоро географски, а във втория – по-строг правно-юридически), то обект на изследване са само независимите държави, т.е. тези, които членуват в ООН. Промените в политическата карта на света определят съответните различия в броя и характеристиките на флагите. В началото на ХХІ в. възникнаха нови държави като Черна гора, Косово и Южен Судан, всяка една от тях със собствен флаг.

Еволюцията в политическата структура и държавното управление също оказват влияние върху националните знамена, пример за което са Грузия и Либия. Налице са и въпроси, свързани с евентуални корекции във флага, както е в Австралийския съюз. Понякога съседни страни не са съгласни с някои символи и се налага промяна, както е случаят с наложените от Гърция изисквания за промяна в знамето на Северна Македония през 1995 г.

Основните задачи на изследването са: 1) да се разкрият същността и значението на науката вексилология; 2) да се разгледат произходът и историята на флаговете; 3) да се извършат класификация и групиране на флаговете; 4) да се открият регионалните аспекти в използването на флаговете на страните в контекста на културно-цивилизационния подход.

СЪЩНОСТ И ЗНАЧЕНИЕ НА ВЕКСИЛОЛОГИЯТА

Както вече бе отбелязано, науката, която се занимава с изучаването на флаговете, техния произход, символика и употреба, се нарича вексилология (от латинското *vexillum*, произлизащо от бойните знамена на римските легиони). Тя е млада наука, чието наименование е дадено през 1959 г. от едва 19-годишния американец Уитни Смит (Whitney Smith) в едно негово изследване за арабските флагове. Именно той се счита за основоположник на науката вексилология. През 1961 г. Смит създава „The Flag Bulletin“ – първото списание за публикуване на научни статии за флаговете. През 1962 г. той издава „The Flag Research Center“ – първият изследователски център за нуждите на вексилологията, с основна цел да събира, съхранява, организира и разпространява информация за всички аспекти на социалния и политически символизъм, особено що се отнася до гербове и флагове от всякакъв вид, период и обществена сфера. Виден вексилолог, Смит е един от съорганизаторите на Първия международен конгрес по вексилология в град Муйдерберг (Нидерландия) през 1965 г. Той е и съосновател на Северноамериканската вексилоложка асоциация (North American Vexillological Association/NAVA, <http://nava.org>) от 1967 г. и на Международната федерация на вексилоложките асоциации (Fédération internationale des associations vexillologiques/FIAV, www.fiaf.org) от 1969 г.

Традиционно вексилологията дълго време е разбирана като част от хералдиката (науката за гербовете), но големите различия между двата държавни символа водят до окончателното им разделяне. Въпреки че остават тясно свързани, вексилологията постепенно си извоюва място като помощна наука и дисциплина в областта на социологията, масовите комуникации, политологията, изкуствознанието, културологията и други, а в по-широк смисъл и с географските науки.

Независимо че използването на древни флагове започва отпреди пет хилядолетия в Египет и Китай, за вексилология в първоначално дескриптивен

смисъл може да се говори след XIV в., предимно в цветно илюстрирани пътеводители (най-известният е „Libro dei conoscimento“ („Книга на познание-то“), написан от един френски монах в средата на века), карти, по-късно в лексикални речници и едва през XIX в. – в адмиралски книги и дневници. Именно XIX в. поставя началото на редица пионерни детайлни изследвания на флагите, продиктувани най-напред от развитието на корабоплаването и разпознаването на националността на отделните морски съдове. В края на века се появяват и първите специализирани разработки – първо в англоезичното пространство (MacGeorge, A. *Flags, Some Accounts of Their History and Uses*, 1880, с ново електронно издание от 2012 г.), а в началото на XX в. и в Германия (Siegel, R. *Die Flagge*, 1912).

Основен предмет на модерната наука са флагите като публичен, най-често текстилен символ, чиято форма и цветове осигуряват невербална наднационална разпознаваемост (www.flaggenkunde.de). За описанието на основния си предмет на изследване вексилологията създава своя международна терминология, като си служи и с методиката на редица исторически и политически науки.

Съществен принос в изследването на флагите на страните в контекста на историческото им развитие има финландският вексилолог Киммо Килюнен, чиято книга е преведена на български език през 2007 г. Сред българските вексилолози важна роля в областта на вексилологията има Иван Иванов, автор на книгата „Флагите на страните в света“ (2002). През 2013 г., по време на XXIII генерална асамблея на FIAV, в организацията е прието Българското хералдическо и вексилоложко общество (www.heraldika-bg.org), създадено през 2004 г. в град Пловдив.

ПРОИЗХОД И ИСТОРИЯ НА ФЛАГОВЕТЕ

Най-общо флагите възникват като средство за комуникация, за общуване от разстояние или просто за разпознаваемост. Не може да се определи кога точно започва използването на флагите като символ за отличаване, но има исторически сведения, според които това се случва преди около 5000 години. Първоначално те се изобразяват върху скали, но в крайна сметка се утвърждава идеята флагите да бъдат преносими и по-забележими. Така при много от ранните култури по време на войни или мирни срещи се ползва определен издигнат във височина и добре различим символ (например при римляните такъв е орелът, който днес фигурира като герб в знамената на някои европейски държави) с цел идентифициране на групата. Често издигането във височина се постига чрез определен символ на властта – боздуган, копие, меч, а ако няма военно действие, разположението му обикновено е до седалището на съответния владетел или до важен храм на централно място. Постепенно за-

почва използването и на гербове, най-често с рисунки с животински мотиви. Много важни са те за рицарите, за да останат разпознаваеми въпреки тежкото си въоръжение.

Предполага се, че най-старият оцелял до наши дни флаг е от началото на третото хилядолетие преди новата ера. Той е открит в персийския град Хабис и показва два лъва и слънце (до обявяването на Ислямска република Иран през 1979 г. лъвът и слънцето са официални символи на страната).

Според Килюнен (2007) националният флаг съществува като понятие от преди повече от 200 години. Около три четвърти от днешните флагове датират от времето след Втората световна война и само в 12 държави се използват знамена, влезли в употреба преди 1800 г. Едва 10% от държавните флагове са на повече от 100 години.

Същият автор отбелязва значението на римските бойни знамена – вексилум, откъдето науката вексилология получава името си. Подобни на знамена елементи и предмети ползват също древните египтяни, асирийците, вавилонските и юдейските народи, картагенците, гърците, ацтеките в Мексико и др. Обичаят знамена да се закачват на изправен прът най-вероятно възниква в Китай, оттам с посредничеството на арабите се разпространява и в Европа. Особено важна роля придобива флагът по време на война, особено през Кръстоносните походи. Оттогава водят началото си датският (данебруг) и английският флаг на св. Георги. Освен християнски изображения (кръстове, светии) кръстоносците поставят върху флаговете и гербовете на съответните владетели и рицарски ордени. По този начин се налагат основите на хералдиката. Според историческите сведения в Япония вместо гербове се използват т.нар. мони – стилизирани, симетрични опростени символи, сред които най-известен е ин-ян. Тази идея бързо се разпространява сред страните от Далечния изток. Характерен мотив в китайските флагове пък е драконът, който е символ на императорската власт.

Националните флагове в днешния си смисъл възникват благодарение на корабоплаването през Средновековието с цел разпознаваемост на военните и търговски кораби. Тогава на плавателния съд се разполага флагът не само на владетеля, но и на родния град, пример за което са средиземноморските пристанища Венеция, Генуа, Пиза, Марсилия, както и търговското обединение Ханза в Балтийско море. Подобен е случаят с флага на Нидерландия – най-стария трикоълор в света. С традиции в морското дело и търговията, тази държава оказва огромна роля върху развитието на познанието за флаговете. През разглеждания период не трябва да се подценява и дейността на картографите, нанасящи на картите освен топографски наименования и изображенията на различни флагове. Морският трафик оказва съществена роля върху оформянето на съвременните флагове чрез идеята за правоъгълната форма, която се оказва най-подходяща в открито море, както и чрез опростяване на

изображенията, за да могат знамената да се виждат отдалеч. В крайна сметка традицията, свързана с ползването на национален флаг по море, е въведена от Норвегия (впрочем норвежкото знаме е уникално с това, че в него могат да бъдат намерени умалени модели на националните флагове на Финландия, Франция, Нидерландия, Полша, Тайланд и Индонезия/Монако).

Едва след Френската революция флаговете придобиват важно значение и в сухоземното пространство. Постепенно те все повече се превръщат в символ за национална или политическа принадлежност, за потисничество, освобождение, революция, използват се и като средство за маркиране на междудържавни граници. Краят на XVIII в. бележи преломен момент, тъй като тогава и гражданите си присвояват правото да ползват флаговете, което по-рано се смята за монопол само на владетелите или търговските компании. Така се ражда идеята за националния флаг, който изразява чувството за общност и принадлежност към определена държава. Всъщност в исторически контекст тогава започва и формирането на модерните нации държави. Счита се, че за прототип на съвременните национални знамена може да се приеме френският триколюр, чийто предшественик е флагът на Нидерландия. Най-старият, използван и днес флаг обаче е този на Дания.

Освен за разпознаване и определена принадлежност, знамената се използват и за комуникация. В морското дело с един сигнален флаг може да се покаже определена маневра, опасност, проблем, състояние или отдалеченост. Официално приетите Международни морски сигнални флагове дори се наричат „Азбука на флаговете“, защото на всяка буква от латинската азбука (подобни има и за всяка цифра от 0 до 9) отговаря съответен сигнален флаг със строго определено конкретно значение. Международните морски сигнални флагове са част от по-общия Международен сигнален код (International Code of Signals, INTERCO), приет с цел преодоляване на всякакви комуникационни бариери в гражданското, търговското и военното корабоплаване.

КЛАСИФИКАЦИЯ И ГРУПИРАНЕ НА ФЛАГОВЕТЕ

Често размерите, формата, цветовете и употребата на националните знамена са законово регламентирани. В България например на това е посветена цялата втора глава от Закона за държавния печат и националното знаме на Република България (www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134401024), обнародван през април 1998 г., с последно изменение от ноември 2011 г. В специално прието към чл. 15, ал. 4 Приложение № 2 ясно се определят физическите му характеристики: форма (правоъгълна, задължително със съотношение на широчина към дължина 3:5), размери (18 см на 30 см, 24 см на 40 см и т.н., изключение прави само националното знаме на българското морско и речно плаване, със съотношение 2:3), цветовете (с точните им характеристики), материали (текстил, шев-

ни конци, носещо тяло), както и задължения и препоръки за изработването, закрепването и поддържането.

Що се отнася до цветовете, към началото на 2019 г. в националните флагове най-разпространен е червеният цвят поради факта, че от психологическа гледна точка най-бързо привлича вниманието. Той е застъпен в 3/4 от знамената и е традиционен символ на смелостта, жертвоготовността, великодушното, властта, революцията и др. Следва белият цвят (70% от флаговете), който обикновено символизира чистотата и мира. Синьото е природен символ (небе, вода) и се среща в почти половината знамена. От другите цветове се използват жълто (43%), зелено (42%) и черно (21%). Жълтото се асоциира най-често със слънцето, а близкият до него златист цвят е символ на материалния просперитет. Зеленото е цветът на растителността, младостта и надеждата, както и на мюсюлманската религия. За европейците черното илюстрира смъртта и скръбта, за арабите е отличителният цвят на пророка Мохамед, а за африканските народи – символ на гордост, единство и национално пробуждане. Оранжевият цвят намира приложение в едва 3% от знамената.

Според цветовете комбинации най-често срещани са червено-бяло-сините и червено-белите полета. Едноцветните знамена в наши дни са малко на брой. Преди промяната в политическото устройство на Либия именно нейният зелен флаг бе единственият изцяло едноцветен, т.е. без никакви символи по него (за разлика от този на Саудитска Арабия).

Близо 1/3 от националните флагове съдържат една или повече звезди. Често техният брой е свързан с географските особености на територията. Например броят острови (Кабо Верде, Сао Томе и Принсипе, Коморски острови, Микронезия, Соломонови острови). При Тувалу звездите показват конкретното географско положение. Често техният брой отговаря на административно-териториалните единици (САЩ, Бразилия, Венецуела, Туркменистан, Гранада, Доминика). В други случаи звездите символизират етническите групи (Косово, Бурунди). Броят на лъчите в тях също носи определена символика: Азербайджан (осемте клона на тюркските народи), Австралийски съюз (седем лъча – шест за първоначалните федерални административни единици от 1901 г., седмият за всички останали територии), Маршалови острови (двадесет и четири окръга), Науру (дванадесет племена). В Гана и Гвинея-Бисау черната петолъчка е за африканското единство, като при много флагове звездата играе ролята на единство и надежда (Мианмар, Сомалия, Либерия, Того, Етиопия, Сенегал, Камерун, Суринам, Източен Тимор и др.). Има флагове, в които петолъчката илюстрира връзката със социализма (Китай, КНДР, Виетнам, Ангола, Мозамбик), а в съчетание с полумесец – принадлежността към ислямския свят (Азербайджан, Малайзия, Пакистан, Турция, Либия, Тунис, Алжир, Мавритания). В знамената на Австралийския съюз, Нова Зеландия,

Папуа-Нова Гвинея и Самоа е застъпено съзвездието Южен кръст – важен морски ориентир в Южното полукълбо.

Единствено при флагите на Кипър и Косово е изобразена формата на територията (в стилизиран вид същото се отнася и за Босна и Херцеговина). В някои знамена има животни (Гватемала – птица кетсал, Доминика – папагал, Перу – викуня (вид лама), Мексико – орел и змия, Бутан – дракон,) или растения (ливански кедър, канадски кленов лист). Хора фигурират само във флага на Белиз, а сгради – в тези на Камбоджа (религиозният храм „Ангкор Ват“) и Афганистан. Единственият флаг, в който е показано огнестрелно оръжие (АК-47), е този на Мозамбик. Сред всички флагове на страните в света има три с неогледална форма, т.е. лицевата и обратната страна се различават – Молдова, Саудитска Арабия и Парагвай.

Почти всички национални флагове са с правоъгълна форма. Изключение прави двойният вимпел на Непал, както и квадратните знамена на Швейцария и Ватикана. Към тях можем да прибавим и почти квадратното знаме на Белгия. Знамената имат и официално съотношение между страните, обикновено то е 2:3 или 1:2. Много по-различно е съотношението при флага на Катар – 11:28.

Веднъж влязъл в употреба, националният флаг на повечето държави не се променя, с изключение на някои дребни корекции. Налице са обаче и знамена, които се изменят във връзка с промените в административно-териториалното устройство. Пример за това са американският и бразилският флаг. Понякога нестабилната политическа обстановка води до промени в цветовете изображения. В този смисъл най-често са променяни флагите на Афганистан и Камбоджа.

Сред многообразието от национални флагове има такива, които си приличат на случаен принцип. Например тези на Монако и Индонезия се различават само по съотношението. Сходни са също знамената на Лихтенщайн и Хаити, Румъния и Чад, Андора и Молдова. Разбира се, съществуват прилики, които не са случайни – Румъния и Молдова; Нидерландия и Люксембург; Германия и Белгия, Аржентина и Уругвай; Колумбия, Венецуела и Еквадор; Гватемала, Салвадор, Хондурас и Никарагуа; Австралийски съюз и Нова Зеландия; Катар и Бахрейн и др.

Килонен (2007) отбелязва, че според произхода си националните знамена могат да бъдат групирани в десет групи:

1) *Знамена, водещи началото си от френския трикоълор.* Счита се, че опростеният трицветен флаг на Франция, възникнал в хода на Френската революция, е послужил като прототип на повече от двадесет държави в света. Впрочем, така възниква идеята за използването на три цвята (трикоълор).

2) *Панславянски знамена.* Под това наименование могат да бъдат обединени шест от флагите на страните в Източна Европа, които следват модела на руското национално знаме (бяло, синьо, червено). Тази идея се заражда в

хода на освободителните войни на славянските народи през XIX в. във връзка с подкрепата, която им оказва Русия. Руският флаг, също като френския, ползва за прототип този на Нидерландия.

3) *Панарабски знамена.* Панарабски са флагите на седем арабски държави от Близкия изток. Общото между тях е наличието на четири цвята в определено съчетание – червено, бяло, черно, зелено. Те символизират арабското единство и националните движения на арабите през Първата световна война.

4) *Панаафрикански знамена.* Този тип флагове използват три цвята – червено, жълто, зелено. Идеята за това възниква от Гана, първата освободила се от колониално господство държава в Субсахарска Африка. Тя все пак възприема трите цвята от Етиопия – единствената държава на континента, отблъснала колониалното нашествие. Днес около десет държави на континента ползват съчетанието от тези цветове, но на тях се противопоставят няколко други (напр. Кот д'Ивоар), които не приемат радикалния африкански национализъм.

5) *Знамена, следващи модела на флагите на великите сили.* Звездният флаг на САЩ, този на Великобритания и червеният комунистически флаг на бившия СССР служат като модел за редица страни, които са в сферата на геополитическите им интереси или изповядват техните ценности. Флагът на САЩ е прототип на някои държави от Латинска Америка, на две азиатски страни, както и на Либерия в Африка. От него възниква идеята за ползването на една или повече звезди. Именно звездата, респ. петолъчката, е най-застъпният елемент в националните знамена. Тя намира приложение и във флага на Съветския съюз, откъдето служи за образец на няколко азиатски (сред които Китай) и африкански държави. Британският национален флаг (Union Jack) днес е възприет във флаговете на Австралийския съюз и на три страни в Океания, които някога са били владение на Обединеното кралство.

6) *Знамена, ползващи символите на владетели.* Тези знамена са характерни за страните в Западна и Централна Европа с традиции в ползването на определени държавни гербове, което е наложено от Австрия и Унгария. Отделно, във флаговете на общо седем азиатски и пет африкански държави е изобразен класически символ, свързан с владетелски династии.

7) *Знамена, опиращи се на културни символи.* Подобни флагове са характерни за държави, които чрез ползването на национални или религиозни символи намират своята идентичност в минали исторически епохи. Типичен пример за това са т.нар. кръстови знамена, използвани главно от скандинавските държави. В редица ислямски страни са изобразени полумесец и звезда – типични мюсюлмански символи, взети от османските турци при превземането на Константинопол през 1453 г. В някои ислямски флагове личат и стихове от Корана. В знамето на Израел пък е намерила място звездата на Давид – древен еврейски символ. В знамената на пет азиатски страни е изобразен кръгът ин-ян, символ на източната мъдрост, възплаващ единството на противоречията

в живота. Във флаговете на бившите съветски републики в Централна Азия също се откриват традиционни символи на местните култури.

8) *Знамена с партиен произход.* Те са разпространени в Африка и Азия във връзка с колониалната епоха. Общо дванадесет африкански и седем азиатски държави възприемат цветови решения, свързани с партиите, оглавили националноосвободителните движения.

9) *Знамена, изглаждащи спорове.* Такива са знамената на държавите с нееднороден етно-религиозен състав на населението, пример за което е пъстрочетният флаг на Република Южна Африка. Към тях се отнася и белият флаг на Кипър, израз на компромиса между гръцката и турската общност. Декларирането на желание за мир е изразено и в знамената на арабските страни от старото британско владение Договорен Оман.

10) *Регионални знамена.* Към тях се отнасят флаговете на близко разположени държави, с определени сходства в произхода на населението, историческото и политическото развитие. Пример за това са знамената на скандинавските страни. Определени сходства се наблюдават и в редица други държави, споделящи общо географско пространство.

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ В ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ФЛАГОВЕТЕ

Ефективният и модерен подход при регионализацията на страните в света трябва да се основава не толкова на природен критерий (т.е. по континенти), колкото на комплексния културно-цивилизационен принцип. В този смисъл различаваме следните девет географски региона: 1) Европа (Европейски регион), с териториални очертания, които се отличават от тези на континента Европа; 2) Евразия (Евразийски (постсъветски) регион), която обхваща всички бивши съветски републики, без Литва, Латвия и Естония; 3) Източна и Югоизточна Азия, респ. Далечен изток; 4) Южна Азия (Индийски субконтинент), респ. Среден изток; 5) Афразия или Арабско-ислямски регион, който обединява държавите от Югозападна Азия и Северна Африка (респ. Близък изток); 6) Субсахарска Африка (Африка на юг от Сахара); 7) Англоамерика (Северноамерикански регион); 8) Латинска Америка; 9) Австралия и Океания.

Европа. Европейският регион не прави изключение от застъпеността на цветовете в световен мащаб, като съотношението е следното: червен цвят (76%), бял (71%), син (50%), жълт (31%), зелен (17%), черен (10%) и оранжев (2%). Червеният най-често е традиционен, наследен от предишен владетел, по-важен град, регион или съседна държава, по-рядко има значение на революция, кръв или смелост, както е при Португалия, Литва, Латвия и Австрия. Белият също е предимно традиционно наследен. За някои страни той символизира сняг (Финландия, Исландия, Сан Марино) или мир (Република Ирландия, Полша, Кипър). Идеята за мира е изразена също чрез сребристия

цвет на Ватикана и шестте звезди във флага на Косово. Синият цвят е основно традиционен и символизира определен воден басейн (море или езера), само при Босна и Херцеговина и Косово първообраз е флагът на Европейския съюз (ЕС). Жълтият цвят в повечето флагове е наследен. За Кипър той символизира медната руда, за Ватикана – златото, а при Босна и Херцеговина и Косово отново се базира на този на ЕС. Зеленото е символ на надеждата и мира, като при България то замества панславянския син цвят, за ирландците е цветът на католицизма. Черното идва от традиционен герб при Германия, Белгия и Албания, а в Естония – от характерно селско облекло и родната земя с тъмното ѝ минало. Единственият флаг с оранжев цвят в Европа е ирландският – като символ на протестантството.

В Европейския регион ясно се разграничават няколко групи флагове. На север са петте скандинавски флага, чийто първообраз е датският, с т.нар. скандинавски (датски) кръст. Могат да се посочат и знамена по модела на френския триколюр: Белгия, Андора, Италия, Румъния. На изток панславянските знамена на България, Сърбия, Хърватия, Словения, Словакия и Чешката република се базират на руския национален флаг.

Евразия. Флаговете на бившите съветски републики също почти не правят изключение от застъпеността на цветовете в световен мащаб, с изключение на това, че след червения (75%), белият и синият цвят са с еднакъв дял (58%), а също зеленият и жълтият (42%). Оранжевият личи само във флага на Армения като символ на земята, трудолюбието и куража, докато черен цвят липсва. За разлика от преди, днес червеното се възприема като символ на кръвта, пролята за свободата в периода преди съветската окупация. Разнообразно е значението на белия цвят: от природни условия, като сняг и лед в Таджикистан, до връзката с исляма в Азербайджан и обозначаването на конкретни региони (в Туркменистан). Синият цвят най-често символизира небето и свързаните с него надежда и мир (Украйна, Армения, Казахстан, Узбекистан), а при Азербайджан – тюркския произход на народа. Основното значение на зеления цвят е връзката му с природата и плодородието (Беларус, Таджикистан, Узбекистан), но в Азербайджан той е символ на исляма. Жълтото е за житните поля на Украйна, докато при Казахстан (орнамент, степен орел, слънце), Киргизстан (слънце, юрта) и Таджикистан (корона със седем звезди) е конкретно изображение, свързано с природата или историята. Отделно от посочените, флагът на Русия е от групата на споменатите панславянски знамена, а на Молдова се базира изцяло на румънския.

Източна и Югоизточна Азия. Във всички флагове на страните в Далечния изток се използва червеното (поради особения им политически статут за целите на изследването не се вземат предвид флаговете на Тайван, Хонконг и Макао). Широко разпространен е също белият цвят (81%), следван от синия и жълтия (по 50%), черния (19%) и зеления (6%), представен само във флага

на Мианмар за зеленина, мир и спокойствие. Червеният цвят е класически символ на комунистическата идеология, революцията или кръвта за свободата (Китай, Монголия, КНДР, Виетнам, Лаос, Тайланд, Източен Тимор). При другите държави той е традиционно наследен. Обикновено бялото е символ на мира, чистотата и надежда (Япония, Република Корея, КНДР, Лаос, Тайланд, Сингапур, Източен Тимор, Филипини). В повечето случаи синият цвят е традиционен и илюстрира определена символика – например цвета на Чингис хан в Монголия, благосъстоянието (Лаос), монархията (Тайланд), патриотизма (Филипини). Жълтият цвят символизира солидарността (Мианмар), султана (Бруней), борбата и надеждата (Източен Тимор). Той намира място и като символ във флаговете на Китай и Виетнам (жълтата звезда на социализма), в знамето на Филипините слънцето и трите звезди представляват първите провинции, въстали срещу Испания, както и трите основни островни групи в страната, а в Монголия жълта е будистката емблема сойомбо. Черният цвят е застъпен само в три национални флага: Бруней (символ на везирите), Източен Тимор (колониализъм) и Република Корея (четири триграми, всяка от които показва основен природен елемент, посока и сезон). Малко известен факт е, че националният флаг на Малайзия е инспириран от звездно-раираното знаме на САЩ.

Южна Азия. Поради факта, че този регион включва само седем държави, в него се наблюдава по-различна цветова застъпеност. Най-разпространени са белият и зеленият цвят (по 71%), следвани от червения (57%), оранжевия (43%), синия и жълтия (по 27%), като липсва черен цвят. Бялото обикновено символизира мира, чистотата и истината (Индия, Пакистан, Бутан), а в Малдивската република то е изразено чрез полумесец – класически символ на исляма, олицетворяващ конкретни природни фигури. В Непал белите фигури са символ на слънце, полумесецът и звездата характеризират спокойствието и решителността на населението, както и различните температури във високите и ниските части на страната. Зеленият цвят освен плодородие (Бангладеш), мир (Малдиви) и увереност (Индия) символизира и исляма (Пакистан, Шри Ланка, Бангладеш). Червеното е символ на независимостта и победата в освободителните войни (Непал, Бангладеш, Малдиви). Различно е тълкуването на оранжевия цвят – от смелост и саможертва в Индия до конкретна религия в Бутан (будизъм) и Шри Ланка (индуизъм). Син цвят съдържат флаговете на Индия (Ашока чакра за върховенството на закона) и Непал (мир). Само в два флага е застъпен жълт цвят – Бутан (за монархията) и Шри Ланка (за будизма). Необичайното знаме на Непал се състои от два вимпела (геометрични фигури, наподобяващи триъгълници), разположени един върху друг, които символизират острите върхове на Хималаите.

Афразия. За този регион, в който преобладават арабски и мюсюлмански по своята културна същност държави, най-силно застъпени са белият (91%),

червеният (86%), зеленият (68%) и черният (45%) цвят. Слабо разпространени са жълт (9% – само при Египет и Мавритания) и син (само при Израел), а оранжев липсва. Четирите най-типични за региона цветове са известни като панарабски, а техен първообраз е знамето на Арабското въстание в Близкия изток (1916–1918), насочено срещу османската власт. Белият цвят символизира мира и чистотата (Иран, Катар, Оман, Ливан, Судан, Тунис). Червеният цвят най-често се асоциира с кръвта, пролята за свободата на народа, и е символ на мъжество и мъченичество (Афганистан, Иран, Катар, Ливан, Либия). В Турция и Тунис той е наследен от Османската империя. Зеленият цвят често илюстрира връзката с исляма (Афганистан, Иран, Алжир, Судан) или с плодородието (Кувейт, ОАЕ, Оман). Черният цвят освен като панарабски има значение и като символ на победата на исляма и поражението на врага. Жълтият цвят при Мавритания символизира Сахара и е продължение на панафриканските цветове. Белият и синият цвят в националния флаг на Израел водят началото си от ритуалното молитвено покривало талит. Зеленото във флага на Саудитска Арабия се счита за любимия цвят на пророка Мохамед.

Субсахарска Африка. Този регион обхваща най-голям брой независими държави (47 в настоящото изследване), респ. за него е характерно изобилието от национални знамена, цветове и символи. Тук се намират и двете държави в света, в чиито знамена има най-много цветове – шест (Република Южна Африка и Южен Судан). Най-разпространени са зеленият (81%), червеният (79%), жълтият (66%), белият (53%) и синият (51%) цвят. Съчетанието от трите панафрикански цвята (зелен, червен и жълт), базиращи се на етиопския флаг от края на XIX в., е характерно за редица африкански страни. Червеното изразява силата и кръвта, пролята за независимост и борба. Зеленото се оприличава с природата, аграрните ресурси и плодородието (Сиера Леоне, Нигер, Нигерия, Еритрея), но също е символ на надеждата и вярата за по-добро бъдеще, както е в ЦАР, Етиопия, Руанда и Бурунди. Във флаговете на Джибути и Коморските острови този цвят се приема за символ на исляма. Значението на жълтия цвят е свързано с природните ресурси и слънцето, мира и любовта. Оцветените в жълто зъбно колело, мачете и петолъчка в анголския национален флаг символизират аграрното стопанство и индустрията, но също напомнят на съветските символи сърп и чук.

Белият и синият цвят фигурират в над половината от флаговете, а черният е изобразен в 34% от тях. Бялото най-често се възприема като символ на мира, чистотата, расовото и етническо разбирателство – Гамбия, Нигер, Нигерия, Джибути. Синьото обикновено се асоциира с дъждовете или водните обекти, които имат съществена роля за стопанския живот на местните икономики и по-рядко с небето. Черното символизира африканския произход и негроидната раса, в Свазиленд и Лесото той олицетворява конкретен предмет (съответно щит и традиционната шапка мокоротло), а двете черни звезди в знамето на

Сао Томе и Принсипе изобразяват двата острова. Рядко използваният и в този регион оранжев цвят се забелязва само във флагите на Замбия (символ на полезните изкопаеми, стремежите и решителността на народа), Кот д'Ивоар и Нигер, където се явява като природен символ на саваните и пустинята Сахара.

Националният флаг на Република Южна Африка няма официална символика, но ясно се очертава латинската буква Y, която обединява миналото, съвременното и бъдещето на страната, докато цветовото решение е съчетание между нидерландските, британските и панафриканските цветове. Флагът на Танзания представлява оригинално съчетание от тези на Танганайка и Занзибар, а в знамето на ЦАР по уникален начин се сливат панафриканските и цветовете от френския триколюр. Отличителна особеност на либерийския национален флаг е приликата със знамето на Съединените щати, което съвсем не е случайно.

Англоамерика. В този регион се включват Канада и САЩ. Червеният и белият цвят са исторически наследени за Канада, като се счита, че те представляват двата океана, кръвта на войниците и арктичния сняг. Единадесетте ъгъла на кленовото листо нямат официална символика. Червеното във флага на САЩ се възприема като символ на смелост, усърдие и равенство, белият за чистота и справедливост, а синият – за лоялност, преданост и приятелство. Това е първият звездно-раиран флаг, който става образец за много други страни по света.

Латинска Америка. В този регион присъстват тридесет и три независими държави. В техните знамена най-застъпени са синият (70%), белият (67%), червеният (64%) и жълтият (55%) цвят. По-рядко използвани са зеленото (30%) и черното (27%), а оранжево липсва. Синият цвят олицетворява воден басейн (Тихия или Атлантическия океан, Карибско море) или небе. Само в Белиз и Панама той е символ на конкретна партия, а в Бразилия изобразява земното кълбо. Белият най-често символизира мира, надеждата и равенството. Изключение от това правило са флагите на Чили (снегът на Андите) и осемте провинции във Венецуела, колкото са те при извоюване на независимостта. Червеният цвят изобразява кръвта, пролята в освободителните войни, смелостта и жертвоготовността. При Белиз, Панама и Суринам този цвят също изобразява определена политическа сила. Жълтото е цветът на слънцето, плажовите, природните ресурси. В Аржентина и Уругвай това е майското слънце на свободата, а в Суринам жълтата петолъчка е за единство и надежда. Зеленият цвят символизира растителността, плодородието и земеделското производство. В Мексико той е символ на независимостта и надеждата, а в Суринам – на водещата партия по време на националноосвободителното въстание. Черният цвят има африканския произход и е символ на бедността, но също и на силата на народа. Във флага на Сейнт Лусия той илюстрира хармонията между белите и чернокожите, а тризъбецът на Барбадос – както скъсването с колониалното минало, така и значението на морето.

В Латинска Америка ясно се открояват две групи сходни флагове. Първата група – наследени от Обединените провинции на Централна Америка (Гватемала, Хондурас, Салвадор, Никарагуа, Коста Рика), а втората – от Велика Колумбия (Колумбия, Венецуела, Еквадор). Базирани на флага на САЩ са знамената на Чили, Куба и Панама, а тези на Мексико, Хаити и Доминиканската република – на френския триколюр. Отличителна особеност на ямайския флаг е използването на панафрикански цветове.

Австралия и Океания. В този регион най-застъпените цветове са бял (86%), син (79%) и червен (64%). Жълтият цвят е изобразен в половината от знамената, зелен и черен в 14% от тях, а оранжев има само при Маршаловите острови (с него се означава островната група Ралик). Белият цвят е представен и като звезди от съзвездието Южен кръст. При Кирибати това са три вълнообразни ивици за трите основни архипелага, а при Федерация Микронезия – четири звезди, колкото са и островните групи. По същата причина при Соломоновите острови звездите са пет. Звезда с дванадесет лъча има във флага на Науру, като тя изобразява основните кланове в обществото и показва близкото положение на юг от Екватора. В знамето на Маршаловите острови се откроява бяла ивица, с която се отбелязва островната група Ратак. Синьото е символ на връзката с Тихия океан, а червеното – на смелостта. Червеният кръст във флага на Тонга символизира християнската вяра и кръвта на Исус Христос.

Жълтият цвят обикновено е символ на слънцето. При Палау с този цвят се изобразява важното значение на пълнолунието, при Науру жълт е Екваторът, а деветте звезди на Тувалу показват разположението на основните острови. Зелен цвят има само във флаговете на Вануату и Соломоновите острови, заради богатата природа. Черното фигурира в знамената на Вануату (за меланезийската общност) и Папуа-Нова Гвинея (традиционен за местното население цвят).

Под влияние на културно-историческия фактор четири от страните в региона (Австралийски съюз, Нова Зеландия, Тувалу, Фиджи) са проектирали в горния ляв ъгъл на националните си флагове британския Юниън Джек. Флагът на Федерация Микронезия пък се базира на този на ООН.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изучаването на националните флагове и гербове като основни държавни символи има важно значение в алгоритъма за комплексен географски анализ на страните в света. Поради тази причина в контекста на успешно наложилите се интердисциплинарен подход, вексилологията и близката до нея хералдика трябва да се разглеждат в неразривна връзка с географията на страните, политическата, историческата и културната география. Те разкриват също взаимодействието между географията и редица хуманитарни науки (история, политология, културологията, социология и др.), като обясняват развитието на дър-

жавите и обществата съобразно особеностите на географското пространство. Вексилологията и хералдиката са крайният, видим и разпознаваем продукт от културно-историческото, политическото и пространствено развитие на страните. Всичко това доказва необходимостта от включването на тези дисциплини в новия учебен план (от 2017 г.) на специалност „География“ към ГГФ на СУ.

ЛИТЕРАТУРА

- Иванов, И. 2002. Флаговете на страните в света. С.: Д-р Петър Берон, 240 с.
- Килюнен, К. 2007. Енциклопедия на страните по света и техните знамена. С.: Труд, 424 с.
- Cerulo, K. 1993. Symbols and the World Systems: National Anthems and Flags. – *Sociological Forum*, vol. 8 (2), 243–271.
- MacGeorge, A. 2012. Flags, Some Accounts of Their History and uses. Project Gutenberg EBook of Flags, <http://www.gutenberg.org/files/39221/39221-h/39221-h.htm>
- Whyte, B. 2007. On Cartographic Vexillology. – *Cartographica*, vol. 42 (3), 251–262.
- www.crwflags.com
- www.fiav.org
- www.flaggenkunde.de
- www.heraldika-bg.org
- www.lex.bg
- www.theworldflag.org

SUMMARY

CLASSIFICATION, TYPOLOGY AND SYMBOLISM OF THE NATIONAL FLAGS

The paper is dedicated to the relatively new science vexillology and the symbolic significance of the national flags. These are topics inextricably linked to a number of other sciences, including geography – in particular, political and regional geography. The need for the study of national flags and coats of arms can be explained by the fact that they carry large amount of geographic information. They expose a number of natural, historical, cultural, political and economic specifics of the countries.

The main objective of the study is to analyse the specifics and peculiarities of the national flags – their origin, classification, typology, symbolic meanings, colours, sizes, etc. Only the independent countries are the object of the study. The coats of arms of the countries (respectively the heraldic science) as well as the technical characteristics of the flags are not taken into account.

The paper is structured as follows: disclosing the essence and importance of vexillology; analysis of the origin and history of the flags; classifying and grouping the flags; highlighting regional aspects in the use of flags. Sufficient attention in the last part is devoted to the symbolism of the flags within the cultural-civilization regions (9 in number). An analysis of the basic colours and symbols of the flags, their grouping and a summary of interesting facts and uniqueness are done for each of the nine regions.

Concerning the national flags' colours at the beginning of 2019 the most common is red. It can be seen in three-quarter of the flags and is a traditional symbol of courage, sacrifice, generosity, power and revolution. It is followed by the white colour (slightly over 70%), which most often symbolizes purity and peace. Blue is mostly a natural symbol (sky, water) and is present in almost half of the flags. Other colours with greater importance are yellow (43%), green (42%) and black (21%). Yellow is associated most often with the sun, agricultural fields, natural resources, and the golden colour is a symbol of material prosperity. Green is the colour of vegetation, youth, and hope, as well as of Muslim religion. For Europeans, black illustrates death and sorrow, for Arabs is the distinctive colour of the Prophet Mohammed and for African nations – a symbol of pride, unity and national awakening. The orange colour is used in only 3% of the flags (symbolizes religion, courage, Sahara, savannah).

Постъпила април 2019 г.